

«حلقات»

درس 20

استاد: حجت‌الاسلام و المسلمین علم الهدی
آموزشیار: آقای عطایی

یکی از ادله حجّیت خبر واحد، وجود سیره امضا شده توسط شارع است که به این دلیل، اشکال کرده‌اند. اشکال این است که آیاتی از قرآن که مفاد آنها نهی از عمل به ظن است، چنین سیره‌هایی را ردع می‌کنند؛ بنابراین ادعای امضای این سیره‌ها توسط شارع، صحیح نیست.

به این اشکال، جواب‌هایی داده شده که شهید صدر(ره) در صدد بررسی آنهاست. اولین پاسخ که در درس گذشته به تبیین آن پرداختیم، پاسخ محقق نایینی (ره) بود. ایشان آیات مطرح شده را محکوم سیره‌ها می‌داند و معتقد است که مؤدای دلیل سیره، خبر ثقه را از موضوع آیات نهی کننده خارج می‌کند.

شهید صدر(ره) این پاسخ را نمی‌پذیرد و اشکالاتی به آن دارد که در این درس مورد بحث قرار می‌گیرد. در انتهای درس نیز با پاسخی که آخوند خراسانی (ره) به این اشکال داده‌اند، آشنا می‌شویم.

متن درس

و نلاحظ على ذلك:

أولاً - انه إذا كان معنى الحجية جعل الأمانة علماً، كان مفاد الآيات النافية لحجية غير العلم نفى جعلها علماً، و هذا يعنى ان

مدلولها فى عرض مدلول ما يدل على الحجية. و كلا المدلولين موضوعها ذات الظن فلا معنى لحكومته المذكورة.

ثانياً - ان الحاكم ان كان هو نفس البناء العقلاى فهذا غير معقول لأن الحاكم يوسع موضوع الحكم، أو يضيقه فى الدليل

المحكوم، و ذلك من شأن نفس جاعل الحكم المراد توسيعه، أو تضيقه و لا معنى لأن يوسع العقلاء، أو يضيقون حكماً مجعولا

من قبل غيرهم.

و ان كان الحاكم الموسع و المضيق هو الشارع بإمضائه للسيره، فهذا يعنى انه لا بد لنا من العلم بالإمضاء لكى نحرز الحاكم. و

الكلام فى انه كيف يمكن إحراز الإمضاء مع وجود النواهي المذكورة الدالة على عدم الحجية؟

یادآوری پاسخ محقق نایینی (ره)

تعارض بدوی بین آیات نهی‌کننده از عمل به ظن و سیره‌ای که دلالت بر حجیت ظن حاصل از خبر ثقه دارد، به این شکل قابل رفع است که آیات را دلیل محکوم و سیره را دلیل حاکم بگیریم؛ بنابراین از ناحیه آیات، اشکال و منعی متوجه سیره مزبور نیست.

اشکال شهید صدر (ره) به پاسخ محقق نایینی (ره)

به دو دلیل نمی‌توان پذیرفت که سیره، حاکم بر آیات باشد؛ بنابراین راهی که محقق نایینی (ره) برای حل تعارض بین آیات و سیره پیشنهاد می‌دهد، صحیح نیست.

دلیل اول: مدلول آیات و مدلول سیره در عرض یکدیگر هستند و هیچ یک بر دیگری مقدم نیست؛ بنابراین هیچ کدام بر دیگری حکومت ندارد.

توضیح: دلیل حاکم، همواره ناظر بر دلیل محکوم است؛ یعنی مفسر و شارح مضمون آن می‌باشد و باعث توسعه و تضییق موضوع یا محمول آن می‌شود. اما در مورد اخبار ثقه، مدلول آیات و مفاد سیره در عرض یکدیگرند و هیچ یک ناظر بر دیگری نبوده و در صدد تفسیر و یا توسعه و تضییق آن نیست. با دقت در مدلول هر یک از دو دلیل، در می‌یابیم که: مدلول آیات عبارت است از اینکه هیچ ظنی، حجّت نیست و نباید به منزله علم محسوب شود و مدلول سیره عبارت است از اینکه ظن حاصل از خبر ثقه، حجّت است و تعبداً علم محسوب می‌شود؛

مشاهده می‌کنیم که یکی از این دو دلیل، چیزی را اثبات می‌کند که توسط دلیل دیگر نفی می‌شود. بنابراین مدلول این دو در عرض یکدیگر بوده و قابل جمع نمی‌باشند.

Sco 1: 9:31

اشکال شهید صدر به پاسخ محقق نایینی (ادامه)

دلیل دوم: به طور کلی امکان ندارد دلیل سیره را به عنوان دلیل حاکم قلمداد کنیم؛ زیرا حاکم بودن سیره به یکی از دو

معنای زیر است و معنای سوّمی متصور نیست و طبق هر دو معنا، حاکم بودن سیره، مخدوش است:

۱. حاکم، سیره عقلا فی نفسها است؛ یعنی خود سیره عقلا بدون در نظر گرفتن امضا و تأیید شارع.

اشکال به معنای مذکور: توسعه و تضییق مفاد ادله شرعی مثل آیات مورد بحث، صرفاً به دست خود شارع است و هیچ کس غیر از شارع از چنین جایگاهی برخوردار نیست که از جانب خود و بدون اذن شارع، در ادله شرعی توسعه و تضییقی اعمال کند؛ زیرا تفسیر و توضیح هر کلام و سخنی فقط توسط صاحب همان سخن صحیح است. بنابراین معقول نیست که بگوییم سیره عقلاً مستقلاً باعث توسعه و تضییق دلیل شرعی می‌شود و حاکم بر آنهاست.

۲. حاکم، خود شارع است که بواسطه تأیید و امضای خود، سیره عقلاً را حجّت کرده است تا مفسّر و مبین مدلول آیات باشد.

اشکال به معنای مذکور: با وجود آیات نهی کننده از عمل به ظن، چه دلیلی داریم که شارع سیره های مذکور را امضاء کرده باشد؟ تا وقتی که علم حاصل نشود که شارع این سیره ها را امضا کرده است، نمی توان آنها را حاکم بر آیات قرآنی قلمداد کرد؛ زیرا حجّت نمی باشند و تا وقتی که مدلول این آیات از علم به ظن نهی می کنند، نمی توانیم امضای سیره های مذکور توسط شارع را احراز بکنیم.

Sco2:21:47

جواب دوم از اشکال: پاسخ آخوند خراسانی (ره)

نکته: از آنجا که آیات مورد بحث از عمل به هر نوع ظنی منع می کنند، آخوند خراسانی (ره) از آنها به «عمومات» تعبیر کرده است.

پاسخ مرحوم آخوند: ردع سیره هایی که دلالت بر حجّیت خبر ثقه می کنند، توسط عمومات نهی کننده از عمل به ظن ممکن نیست و عقلاً محال است؛ چرا که منجر به دور می شود.

تبیین دور مطرح شده در پاسخ آخوند

۱. ردع سیره توسط عمومات قرآنی، متوقف بر این است که عمومات، شامل خبر ثقه شده و نسبت به آن هم حجّت باشد.
۲. به شرطی عمومات، شامل خبر ثقه هم می شود که هیچ مخصّصی، خبر ثقه را از دایره حجّیت عمومات خارج نکند.
۳. عدم وجود مخصّص خارج کننده خبر ثقه از تحت عمومات، متوقف است بر ردع سیره توسط عمومات.

توضیح تکمیلی: مفاد سیره، عمل به ظن حاصل از خبر ثقه است، اگر ظن حاصل از خبر ثقه، از ظنونی باشد که عمومات قرآن، عمل به آنها را نهی کرده باشد، در واقع عمومات قرآن، مفاد سیره را ردع کرده‌اند و این، همان اشکالی است که به دلیل سیره گرفته شده است. پس ردع سیره توسط آیات، متوقف بر این است که خبر ثقه جزء ظنون نهی شده در عمومات باشد.

از سوی دیگر، خبر ثقه به شرطی جزء ظنون نهی شده عمومات قرآن قرار می‌گیرد که توسط دلیل مخصصی از زمره آنها خارج نشده باشد. این دلیل مخصص، چیزی جز سیره نمی‌تواند باشد و سیره‌ها به شرطی می‌توانند دلیل مخصص عمومات باشند که حجّت باشند.

بنابراین برای اینکه مخصص نداشته باشیم، باید این سیره‌ها از دایره حجّت خارج شوند و در صورتی سیره‌ها حجّت نخواهند بود که معتقد باشیم عمومات قرآنی، آنها را ردع کرده‌اند و این بازگشت به نقطه اول است.

نتیجه: حال که ردع سیره‌ها توسط عمومات، معقول و ممکن نیست، بنابراین حجّت سیره‌ها با مانعی مواجه نیست و مورد تأیید و امضای شارع است.

Sco3: 27:54

چکیده

۱. محقق ناییری (ره) در پاسخ به اشکال نهی آیات قرآنی از عمل به سیره‌های مبتنی بر عمل به خبر ثقه گفته بودند که آیات قرآنی، محکوم سیره‌های مذکور هستند و ظن نهی شده در آیات، به واسطه این سیره‌ها ضیق شده و شامل خبر ثقه نمی‌شود.

۲. شهید صدر (ره) برای ردّ پاسخ محقق نایینی (ره) گفتند که امکان ندارد سیره‌های مورد ادعا، حاکم بر آیات قرآنی باشند؛ چرا که: مدلول آنها در عرض هم هستند و هیچ یک بر دیگری حکومت ندارد و از سوی دیگر، حاکم بودن سیره‌ها به هر معنایی که فرض شود، صحیح نیست؛ زیرا:

اگر حاکم به معنای سیره عقلا بدون نظر به تأیید شارع مراد باشد، چنین سیره‌ای قابلیت حکومت بر دلیل شرعی را ندارد و اگر مراد از حاکم، شارع و امضای سیره بواسطه او باشد، دلیلی بر احراز این امضا نداریم.

۳. آخوند خراسانی (ره) در پاسخ به اشکال ناهی بودن آیات قرآنی از عمل به سیره‌ها گفته است که نهی عمومات قرآنی از عمل به سیره‌های مذکور، معقول نیست؛ چرا که منجر به دور می‌شود.

۴. برای تبیین دور مورد ادعای مرحوم آخوند (ره) باید گفت که ردع عمومات قرآن از سیره، مبتنی بر شمول عمومات نسبت به خبر ثقه است و شمول عمومات، مبتنی بر عدم تخصیص خبر ثقه از عمومات است و عدم تخصیص خبر ثقه از عمومات، مبتنی است بر ردع عمومات قرآنی از سیره.